

Charlotte Hegvold Jørgensen & Christoffer Vian
Johansen

Universell utforming av barneskoler

Bacheloroppgave i Ergoterapi
Januar 2022

Charlotte Hegvold Jørgensen & Christoffer Vian
Johansen

Universell utforming av barneskoler

Bacheloroppgave i Ergoterapi
Januar 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for medisin og helsevitenskap
Institutt for nevromedisin og bevegelsesvitenskap



Kunnskap for en bedre verden

Fakultet for medisin- og helsevitenskap

Institutt for nevromedisin og bevegelsesvitenskap

ETT2900 Bacheloroppgave i ergoterapi

Universell utforming av barneskoler

Navn: Charlotte Hegvold Jørgensen & Christoffer Vian Johansen

Antall ord: 8790

Annen informasjon:

NTNU har intet ansvar for synspunkter eller innhold i oppgaven.
Framstillingen står utelukkende for studentens regning og ansvar.

Abstrakt:

Universell utforming handler om å tilrettelegge omgivelsene for at samfunnet skal være brukervennlig for alle. Det eksisterer mange regler og krav, blant annet TEK17, som legger rammer og føringer for hvordan samfunnet bygger nye offentlige bygg. Vi ser likevel flere utfordringer med å rehabilitere de eldre skolene opp mot dagens krav i henhold til TEK17. Politiske føringer og økonomi spiller en stor rolle i oppgraderingen av eldre skolebygg. Hensikten med dette studiet er å undersøke hvilke forskjeller det er på tilgjengeligheten for barn med nedsatt bevegelsesfunksjon i nyere skolebygg opp mot eldre skolebygg. I tillegg undersøker studiet hvordan tilgjengeligheten kan påvirke muligheten for deltakelse i aktivitet, hovedsakelig sett i konteksten av en undervisningssituasjon. Det ble gjennomført strukturerte observasjoner, basert på et standardisert kartleggingsverktøy, på 4 utvalgte skoler. Dataene ble så analysert med inspirasjon i tematisk analyse. Resultatet viser at det er tydelige forskjeller i utførelsen av universell utforming basert på hvilke årstall skolene er bygget. Vi observerte også forskjeller knyttet til hvor mye som er gjort i ettertid for å forbedre og endre på de fysiske omgivelsene for å imøtekomme dagens krav og regler. Dette betyr i praksis at det er flere områder av skolebygg som per dags dato ikke er tilrettelagt for deltakelse og fremkommelighet i undervisningssituasjoner for barn med nedsatt bevegelsesfunksjon. En mulig konsekvens av for lite tilrettelegging i nærskolen for disse barna er at de muligens må gå på en annen skole. Det kan føre til at barnet ikke får samme tilhørighet til andre barn i nærområdet, noe som også påvirker opplevelsen, utførelsen og deltagelsen i aktiviteter på fritiden.

Nøkkelord: *Universell utforming, skole, bevegelsesfunksjon, deltakelse*

Forord:

Dette er vår avsluttende oppgave på ergoterapi studiet. Det har vært en gøy og lærerik prosess, spesielt med observasjon som metode. Vi vil takke vår veileder for gode innspill, diskusjoner og tilbakemeldinger. Vi vil også takke hverandre for et godt samarbeid gjennom hele prosessen. Til slutt ønsker vi å takke skolene som lot oss gjennomføre observasjonene.

INNHALDSFORTEGNELSE

1. Innledning	5
1.1 Samfunnsaktualitet.....	5
1.2 Tema og relevans for ergoterapi.....	7
1.3 Tidligere forskning.....	8
1.4 Problemstilling.....	10
1.5 Struktur for oppgaven.....	11
2. Teoretisk perspektiv	12
3. Metode	14
3.1 Valg av metode.....	14
3.2 Metodebeskrivelse.....	14
3.3 Analyse	16
3.4 Personvern, etikk og begrensninger	17
4. Resultat	18
4.1 Positive trekk på skolene rundt universell utforming	18
4.2 Forbedringsområder på skolene knyttet til universell utforming	21
4.3 Muligheter for deltagelse i aktivitet	22
5. Diskusjon	23
5.1 Universell utforming.....	23
5.2 Aktivitet og deltakelse	25
5.3 Konsekvenser for samfunnet og individer	27
5.4 Metodediskusjon.....	29
6. Avslutning og oppsummering	30
7. Referanseliste:	32
8. Vedlegg 1:	35

1. INNLEDNING

1.1 SAMFUNNSAKTUALITET

Omgivelsenes utforming i et skolebygg stiller ulike krav til individets funksjonsevne, og har en innvirkning i aktivitetsopplevelsen, utførelsen og deltagelsen (Fisher & Marterella, 2019, s.17). En skolehverdag og utdanningssituasjon kan i stor grad bli påvirket av ulike faktorer som setter rammer for aktiviteten som foregår. Universell utforming sikter mot å tilrettelegge samfunnets fysiske miljø for å maksimere tilgjengelighet og brukervennlighet for alle i samfunnet. Denne tilnærmingen er fundamentert i prinsippet om like muligheter for samfunnsdeltakelse, anerkjent som en grunnleggende menneskerettighet (FN-sambandet 1948: art. 2). I Norge har vi en likestillings- og diskrimineringslov som påpeker at alle menneskegrupper skal ha like muligheter til å delta i samfunnet (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017, §17). Offentlige bygg har også en plikt til å være universelt utformet (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017, §19). Universell utforming kan derfor bidra til å realisere målet om lik deltagelse i samfunnet for alle individer, uavhengig av deres fysiske eller sensoriske evner (Bufdir, u.å.). Dessverre er det flere skoler i Norge som ikke er tilstrekkelig universelt utformet for alle brukergrupper, og som skaper en barriere for dem med blant annet nedsatt bevegelsesfunksjon (Ruud, 2020). Slike barrierer kan oppleves som en hemmende faktor og hindre selvstendighet og mestring i aktivitet.

Et illustrativt eksempel på konsekvensene av suboptimalt tilrettelagte bygg finner vi i tilfellet med Sandefjord videregående skole og dens tidligere idrettshall. Hallens utilstrekkelige akustikk resulterte i at elever og lærere opplevde hodepine, noe som forringet kvaliteten på undervisningsøktene. Etter oppføringen av en ny hall, hvor lydproblematikk ble adressert, ble læringsmiljøet markant forbedret. Dette ledet til økt læringsutbytte for elever og et bedre arbeidsmiljø for lærere, samt reduserte helseproblemer (Kommunesektoren, 2020, s. 9-12). Dette eksempelet understreker viktigheten av adekvat tilrettelegging av fysiske omgivelser for å fremme et positivt læringsmiljø.

I Norge jobber regjeringen for et bærekraftig og likestilt samfunn (Kulturdepartementene, 2021, s.3). Sluttdatoen for regjeringens fjerde handlingsplan for visjonen om “Norge universelt utformet 2025”, som også omfatter skolebygg, nærmer seg (Kulturdepartementene, 2021, s. 73). Handlingsplanen sier noe om hvordan et universelt utformet samfunn bidrar til et bærekraftig samfunn hvor alle innbyggerne er yrkesaktive, opplever tilhørighet og kan leve gode liv. At samfunnet er lagt til rette for aktivitet, deltakelse og det å være selvhjulpen på flere arenaer som utdanning, arbeidslivet og familielivet, bunner ned i en trygg og god oppvekst. Målet med å ha gode universelt utformet skoler er å fremme selvstendighet og mer aktiv deltakelse hos barn med nedsatt funksjonsevne (Kulturdepartementene, 2021, s.5). Noe som derimot ikke er konkretisert i handlingsplanen er spesifikke tiltak, med ansvarliggjøring og tidsfrister for hvordan samfunnet kommer seg dit. Skolene jobber aktivt for å fremme helse, trivsel og læring ved å utvikle et inkluderende fellesskap (Udir, u.å). Konsekvensene av et ikke tilgjengelig læringsmiljø kan være at elever får rett til spesialundervisning, og dermed tatt ut av fellesskapet (Udir, u.å).

Det ble i 2018 lansert av barne-, ungdoms- og familiedirektoratet et forslag til regjeringen om hvordan grunnskoler kan gjøres universelt utformet innen 2030 (Ruud, 2020). Forslaget ble presentert som et veikart med ulike anbefalinger og delmål for å nå hovedmålet om en universell utformet nærskole fra perioden 2018 til 2030. Denne bygger på nærskoleprinsippet som sier at alle elever har en rett til å gå på sin nærskole (Opplæringsloven, 1998, §8-1). Rapporten la frem anbefalinger om midler, tidsfrister, koordineringsansvarlige og kartlegginger. Videre blir det presentert en tidslinje med frister for når delmål som kartlegging, oppfølging, rehabilitering og utbedring skal forekomme slik at hovedmålet blir nådd innen 2023 (Bufdir, 2018, s. 9). Dette var et forslag som aldri ble politisk vedtatt eller finansiert for å gjennomføres (Ruud, 2020). Flere ulike faktorer spiller inn for å kunne nå visjonen, blant annet finansiering, ressurser og lovverk knyttet til vernet bygg (Kulturminneloven, 1979, §1-22). Det finnes ulike instanser som for eksempel bufdir, som har kommet med konkrete tiltak for å nå regjeringens mål, men likevel er ikke alle skoler tilstrekkelig utformet (Bufdir, 2018, s. 9).

TEK17 er en byggeteknisk forskrift som inneholder krav til utforming av bygg. Kravene er rettet mot å ivareta hensynet til helse, miljø, sikkerhet og energi. For at byggetiltak skal godkjennes, må disse kravene være oppfylt opp mot kravene satt i TEK 17. Dette gjelder også for publikumsbygg. Formålet med forskriften er å gi næringslivet forutsigbare krav, og å sikre publikum standarden som er å forvente av bygg og universell utforming (Byggeteknisk forskrift, 2017).

I § 12-1, finner vi kravene for universell utforming i TEK17. Her står det spesifisert i første ledd at byggverket skal ha planløsning tilpasset byggverkets funksjon. I andre ledd står det at byggverk for publikum, eller arbeidsbygninger, skal være universelt utformet slik det følger av bestemmelsene i forskriften (Byggeteknisk forskrift, 2017, § 12-1).

Ettersom skoler er å regne som offentlige publikumsbygg, er det vesentlig at byggene er utformet for alle som skal bruke de. Skolebygg brukes ofte i flere sammenhenger enn bare undervisning. Eksempelvis forestillinger, konserter, frivillighetsarbeid og øvingslokaler for sport. Det er derfor viktig å tenke at byggene skal være universelt utformet for å inkludere hele samfunnet og ikke bare elever. Det er viktig å anerkjenne at det ikke bare er elever og ansatte på skolen som benytter byggene, men også unge og eldre mennesker, alle med forskjellig utgangspunkt for aktivitet og funksjonsnivå. Dermed er det viktig at skolene er tilrettelagt slik at alle i samfunnet kan være deltagende i aktivitetene som foregår i bygget. Vi vil likevel i denne oppgaven avgrense brukergruppen til elever da dette er hovedgruppen til vår problemstilling.

1.2 TEMA OG RELEVANS FOR ERGOTERAPI

FNs menneskerettigheter har som mål at de med nedsatt funksjonsevne også får innfridd sine rettigheter, som innebærer at alle har lik rett til å være aktiv og deltagende i samfunnet, og utdanning (FN-konvensjonen 2006: art. 24). Dette omfatter også kontekstene elever befinner seg i skolehverdagen. For at alle skal kunne dra nytte av skolebygget for å mestre aktiviteter i denne konteksten, må ofte de fysiske omgivelsene tilpasses. Et eksempel på en aktivitet kan være skolekjøkken, hvor de fysiske omgivelsene må tilrettelegges for å skape mestring og deltagelse hos elever for ulike utgangspunkt.

FN-konvensjonen fra 2013 definerer universell utforming slik: "Med universell utforming menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming." (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021, s.7).

For oss ergoterapeuter er det essensielt å forstå viktigheten av universell utforming, da dette påvirker tilgjengeligheten og funksjonaliteten i bygg for alle mennesker. Kunnskap om hvordan aktivitet, person og omgivelser interagerer, er sentralt i ergoterapi. Universell utforming spiller en kritisk rolle i å fremme mestring og deltagelse for personer med ulike funksjonsnivå. Vi som kommende ergoterapeuter kan bidra med kunnskap om hvordan universell utforming og tilrettelegging av omgivelser bidrar til å fremme inkludering og deltagelse i samfunnet. Temaet er relevant fordi det går direkte opp mot ergoterapeuters yrkesetiske retningslinjer «Tar samfunnsansvar basert på befolkningens rett og mulighet til aktivitet og deltagelse i hverdagsliv» (ergoterapeutene, U.U) .

Det kan i mange tilfeller oppstå et gap mellom et individs forutsetninger for aktivitet og deltagelse opp mot det samfunnet krever til aktivitet og deltagelse. Kjernekompetansen til ergoterapeuter er å finne løsninger der det oppstår et gap mellom helse og hverdagens krav (ergoterapeutten.org). For å fremme inkludering kan en løsning være å tilrettelegge omgivelsene slik at individer kan oppleve tilhørighet, mestring og deltagelse i hverdagen.

1.3 TIDLIGERE FORSKNING

Deltagelse i meningsfull aktivitet kan ha flere effekter hos mennesker. Blant annet er en av effektene den mentale tilstanden vi utvikler av å danne relasjoner med andre, føle på tilhørighet, uttrykket kreativitet, skape en identitet for seg selv og gi livet en mening (Hanifah et al., 2023, s.1). Dette er intet unntak for barn som sitter i rullestol.

Det er derfor viktig å ha gode strategier og tiltak, som for eksempel universell utforming på arenaer som grunnskoler. Dette for å minimere risikoen for ekskludering av store hendelser i livet for enkelte individer.

Dette kan være hendelser som det å skape vennskap og leke med andre barn (Hanifah et al., 2023, s. 1). Barn som er avhengig av rullestol i utdanningssituasjoner kan møte forventninger og situasjoner hvor de må kunne bruke rullestolen til en viss grad selvstendig. For barn som ikke har ferdig utviklet overkroppen, manglende teknikk og minimal muskelstyrke, er de avhengig av tilrettelagte omgivelser for å kunne delta (Hanifah et al., 2023, s. 8).

Det ble i 2021 gjort en undersøkelse for å kartlegge tilstanden, med tanke på universell utforming, på 535 grunnskoler i hele landet. Denne undersøkelsen rapporterer at det er så mye som 65 prosent av skolene som ikke er universelt utformet, men 55 prosent er tilgjengelige (Unge funksjonshemmede, 2021, s. 12). Ser man imidlertid videre i statistikken hvor de sammenligner tilbakemeldinger fra ansatte og FAU, stemmer ikke disse tallene med realiteten. Det henvises til et kunnskapshull i kompetanse om universell utforming som kan være forklaringen til hvorfor ulik forståelse for hva som ligger i begrepet fører til ulike tilbakemeldinger. Selv om skolene anser seg selv som universelt utformet og/ eller tilgjengelig sier statistikken fra rapporten at dette ikke stemmer med realiteten (Unge funksjonshemmede, 2021, s. 12).

Rapporten har også sett på forskjeller knyttet til eldre og nye skolebygg. Her presenterer de at av skolebygg som er bygget før 2010 er det kun 26 prosent som anser seg som universelt utformet, og skoler bygget etter 2010 rapporterer hele 80 prosent at de er universelt utformet (Unge funksjonshemmede, 2021, s.14). Av de 26 prosentene som er bygget før 2010 er det 42 prosent som mener at endring av fysiske omgivelser vil bedre tilgjengeligheten for de med nedsatt funksjonsevne (Unge funksjonshemmede, 2021, s.14). Så mye som 40 prosent av skolene rapporterer utfordringer knyttet mot deltagelse i aktivitet og undervisning grunnet den fysiske utformingen av omgivelsene på skolen (Unge funksjonshemmede, 2021, s.18). Dette blir ofte rettet mot undervisningssituasjoner som gym, skolekjøkken, sløyd samt kunst og håndverk (Unge funksjonshemmede, 2021, s.18). Flere av informantene i denne rapporten ser utfordringer og begrensninger knyttet til at bygget er gammelt. Rammer som for eksempel vernet bygg byr på utfordringer rundt rehabilitering og forbedring av eksisterende bygg. TEK17 sine krav og forskrifter til universell utforming gjelder for nybygg og ikke nødvendigvis eldre bygg (Unge funksjonshemmede, 2021, s.18). Dette er også et eksempel på en utfordrende faktor for å sikre forbedring på eldre skolebygg (Unge funksjonshemmede, 2021, s. 27).

1.4 PROBLEMSTILLING

Hvilke forskjeller er det på tilgjengeligheten ved nyere og eldre skolebygg for barn med fysisk funksjonsnedsettelse, og hvordan kan tilgjengeligheten påvirke muligheten for deltagelse i aktivitet?

Problemstillingen vår er rettet mot skolebygg i en større norsk by. Her vil vi samle inn data ved hjelp av observasjon av skolene for å svare på problemstillingen. Skolene vi har gjort datainnsamlingen på er skoler som er bygd på forskjellige ti år. Dette er et bevisst valg vi har gjort for å kunne se nærmere på om nyere skoler er bedre tilrettelagt enn hva eldre skolebygg er.

Selve problemstillingen vår er todelt, da vi ønsker svar på 2 hovedområder.

1. Er nyere skoler bedre tilrettelagt for barn i rullestol enn eldre skolebygg?
2. Vil alle elever, uavhengig av hvilken skole de går på, ha like muligheter for deltagelse?

I begrepet tilgjengelighet ligger det en forståelse for hvordan fysiske tilrettelegginger rettet mot ulike behov berører ulike områder for at alle skal kunne delta. For å svare på problemstillingen så er datainnsamling nødvendig, og vi har valgt ut 5 områder vi skal undersøke på hver skole:

1. Inngangsparti
2. Kommunikasjonsvei/Navigering i bygget
3. Dører
4. Toalett/HC-toalett
5. Heis

Selv om bygget er tilgjengelig for alle i henhold til TEK17, er ikke det entydig med at alle kan delta på lik linje. Vi vil derfor også se på mulighetene for deltagelse i undervisningssituasjoner som krever mer enn bare tilgjengelighet.

I den norske skolen møter elever vanlig teoretisk undervisning i ulik form, og mer praktisk undervisning. De praktiske undervisningssituasjonene har vi avgrenset til å omhandle undervisningsrom som sløyd, skolekjøkken, musikkrom samt kunst og håndverk. Denne avgrensningen er gjort fordi aktiviteten som skjer i disse undervisningssituasjonene krever egne spesialrom. Ettersom aktiviteten stiller andre krav til omgivelsene som forflytning og kunne hente samt benytte utstyr. Vi har ikke observert ordinære klasserom, men har observert inngangen til klasserommene. En av årsakene er at omgivelsene i et ordinært klasserom vil være enklere å tilpasse den enkeltes behov, i motsetning til spesialrom som skal benyttes av hele skolen. Dette kan ses i sammenheng med økonomi og prioritering.

For at et klasserom skal være funksjonelt, så må det være tilrettelagt for å kunne komme seg inn i klasserommet og ha en funksjonell pult som samsvarer med kravene til individet. Dette er tilpasninger som enklere kan justeres den ene eleven, hvor tilpasninger innad spesialrom bør tilpasses alle elevene på skolen.

Valget med å sette søkelys på skoleelever i rullestol ble gjort på bakgrunn av vår tidligere erfaring med denne brukergruppen og interesse for temaet. Valget er også preget ut ifra observasjonene, da det er mer tydeligere rammer rundt hva vi kan undersøke ut fra oppgavens forutsetninger og skolens tilgjengelighet.

1.5 STRUKTUR FOR OPPGAVEN

Det er benyttet en IMRAD-struktur i denne oppgaven (NTNU, u. å.). Det vil si at du som leser først har fått en introduksjon til temaet for denne oppgaven og bakgrunnsinformasjonen. Videre vil vi utdype mer rundt teori som knytter tematikken opp mot ergoterapi. Deretter kommer det en beskrivelse og begrunnelse av våre valg av metode, og gjennomførelsen av datainnsamlingen. Vi vil også forklare hvordan vi har analysert dataene og reflektere over hvordan faktorer som etikk, personvern og begrensninger kan ha påvirket vår prosess. Så vil vi presentere våre funn i en resultatdel. Mot slutten kommer det en diskusjon av våre funn knyttet opp mot teorien og hva tidligere forskning sier, samt hvordan vår metode kan ha påvirket vårt resultat. Deretter kommer det en oppsummering.

2. TEORETISK PERSPEKTIV

I forbindelse med universell utforming ser vi stor nytte av å bruke den transaksjonelle modellen for aktivitet (TMA) som det teoretiske perspektivet. Modellen forteller noe om hvordan samspillet mellom et individ og aktivitetens kontekst påvirkes gjensidig av syv ulike elementer. Elementene vil påvirke individets aktivitetsutførelse, aktivitetsopplevelse og deltagelse (Fisher & Marterella, 2019, s.16-17). De syv elementene kan si noe om konsekvensene konteksten rundt en aktivitet har for individets opplevelse, utførelse og deltagelse i aktiviteten. TMA er en dynamisk modell hvor personen også påvirker de syv elementene (Fisher & Marterella, 2019, s. 18). Når omgivelsene ikke er lagt til rette for deltagelse i aktiviteten eller personen ikke har forutsetninger for å kunne delta, vil dette berøre individets muligheter til deltagelse på lik linje som andre. Dette strider da imot likestillings- og diskrimineringsloven.

De syv elementene er geopolitisk, sosiale omgivelser, fysiske omgivelser, oppgaverelaterte, klientmessige, tidsmessige og sosiokulturelle elementer (Fisher & Marterella, 2019, s. 17). Alle elementene er med å påvirke aktiviteten, men vi har valgt å gå mer i dybden på fire av elementene. Dette gjør vi for å skape en større forståelse for hvor stor påvirkning enkelte elementer kan ha i en aktivitet. Det første elementet vi kommer til å se nærmere på er det omgivelsesmessige elementet, både det fysiske og sosiale. I dette elementet ser man mer spesifikt på hvordan faktorer som andre personer, forventninger, meninger, fysiske områder og hindringer kan påvirke deltakelse. I denne oppgaven ser vi på begrepet deltakelse som muligheten og tilgjengeligheten den enkelte har for å fysisk komme seg til ulike områder av skolen, samt i hvilken grad den enkelte kan delta i undervisningssituasjoner. Deltagelse i en skolehverdag omhandler alt fra friminutt til å delta i alle fag som musikk, gym, sløyd og skolekjøkkenet. Derfor har vi lagt vekt på ikke bare å se på tilgjengeligheten og mulighet for deltakelse i form av veien inn til klasserommene, men også muligheten for deltakelse i undervisning. I en slik kontekst kan de omgivelsesmessige elementene, som for eksempel medstudenter og deres meninger og forventninger påvirke aktiviteten (Fisher & Marterella, 2019, s. 25).

Det tredje elementet vi går mer i dybden på er det klientmessige elementet som vil vise det motsatte. Nettopp hvor stor påvirkning et individ har på aktiviteten. Dette omfatter faktorer som egne vaner, rutiner, interesser, verdier, kroppsfunksjonsnivå og prioriteringer (Fisher & Marterella, 2019, s. 17). Mennesker er forskjellige med ulike behov og interesser som vil reflekteres i utførelsen av aktiviteter. Selv om skolene er tilstrekkelig universelt utformet, vil ikke dette være entydig med at elever trives i undervisningssituasjonen.

Det siste elementet vi kommer til å gå i dybden på er det geopolitiske elementet. Herunder kommer faktorer som politikk, geografi, økonomi og historie. Som nevnt i innledningen ser vi at dette også er veldig relevante faktorer for hvilke muligheter de enkelte skolene har for utbedring og hvordan nye skoler blir bygd. Dette kan også være en stor årsak til hvorfor det er så ulik grad av tilgjengelighet og mulighet for deltakelse på skoler innad i en storby i Norge. Vi har valgt å gå i dybden på disse fire elementene for å øke forståelsen for problematikken vi presenterer i vår problemstilling.

Når det oppstår et avvik mellom samfunnets krav og individets forutsetninger til aktivitet og deltakelse får vi en funksjonshemming (NOU 2010:5: 26). I NOU 2010:5, forstås funksjonsnedsettelsen som dette gapet mellom personens funksjon og det som omgivelsene krever. Ved å tilrettelegge miljøet vil gapet reduseres (NOU 2010:5: 27). Dette gapet ble først illustrert som GAP-modellen av Ingvar Lie i 1996 (Lie, 1996, s 15). Denne modellen er illustrert i vedlegg 1. Hjelpemidler og ulike tilrettelegginger av omgivelser vil kunne bidra til å redusere opplevelsen av funksjonshemmingen, mens universell utforming vil kunne redusere behovet for individuell tilrettelegging (Kunnskapsbanken, u.å.). Universell utforming er et felles element for disse modellene, fordi bedre tilrettelagte bygg vil være med på å skape inkludering, aktivitet, tilhørighet og selvstendighet.

3. METODE

3.1 VALG AV METODE

For å belyse vår problemstilling best mulig har vi valgt å benytte oss av et kvalitativ undersøkelsesdesign. Dette betyr at vi har valgt å undersøke et begrenset antall forhåndsvalgte skoler med en hensikt i å få variasjoner og mangfold i opplevelser og tolkninger (Jacobsen, 2022, s. 153). Vi har gjennomført kvalitativ forskning gjennom strukturerte observasjoner. En slik metode har til hensikt å finne meninger og opplevelser som ikke kan måles eller beskrives med tall (Dalland, 2017, s. 52). Kvalitative observasjoner baseres på en helhetlig tilnærming som har til hensikt å gi oss et fullstendig bilde av forholdet mellom individer og omgivelser (Dalland, 2017, s. 100-101). En slik observasjon karakteriseres ved fire aspekter. En av disse aspektene forteller noe om at observasjonen er prosessorientert, som vil si at observasjonen ser på prosessen individet befinner seg i (Dalland, 2017, s.101). Videre har vi valgt å bruke strukturert observasjon fremfor ustrukturert observasjon fordi observasjonene våre vil være målbevisste med spesifikke temaer vi skal undersøke som er valgt ut på forhånd. Ved bruk av strukturerte observasjoner vil det være lettere å finne de egnede situasjonene som vil belyse vår problemstilling (Dalland, 2017, s. 104).

Ved å bruke kvalitativ og strukturert observasjon vil vi få en mer helhetlig forståelse for hvordan situasjonen rundt vår problemstilling er den dag i dag. Vår problemstilling har til hensikt å se på forskjeller knyttet til tilgjengelighet ved universell utforming på nyere versus eldre skolebygg. Og hvordan dette påvirker mulighetene for deltagelse i aktivitet for dem med nedsett bevegelsesfunksjon. Ved bruk av kvalitativ observasjon som er strukturert vil vi kunne gå i dybden på hvordan skolene er tilrettelagt ut fra standardiserte krav, og hvordan skolene blir sammenlignet med andre skoler.

3.2 METODEBESKRIVELSE

Vi har som nevnt brukt strukturerte observasjoner som metode for å samle inn data til å svare på vår problemstilling. Dette har gitt oss muligheten til å forstå og tolke hvordan utformingen og skolens struktur kan påvirke tilgjengeligheten og muligheten for deltagelse i utdannings-situasjoner.

Før vi gjennomførte observasjonene gjorde vi en seleksjon av hvilke grunnskoler vi ønsket å observere for å få variasjon og mangfold i empiriet. Deretter valgte vi ut fem områder vi ønsket å gi dybde på i observasjonene. Disse fem områdene valgte vi på grunnlag av relevansen for å belyse vår problemstilling knyttet til tilgjengelighet og deltagelse for personer med bevegelsesutfordringer. Observasjonene er gjort med bakgrunn av KS sitt hefte «Publikumsbygg – universell utforming» (Kommunesektorens organisasjon, 2021: 7-26). Vi har tatt utgangspunkt i dette hefte, ettersom det baseres på kravene i TEK17, til de offentlige bygg som skoler, når det kommer til krav rundt universell utforming. Ettersom vi har brukt en standardisert sjekklister som utgangspunkt for observasjonene, så er vi tryggere på at de samme elementene på skolene blir likt undersøkt.

Utover kartleggingsverktøyet har vi også sett på andre områder på skolen som har spesifikke funksjoner, som er en del av skolehverdagen. Aktiviteter som sløyd, kunst og håndverk, musikk og skolekjøkken stiller andre krav til like muligheter for deltagelse og de fysiske omgivelsene enn ordinære klasserom. Dette har blitt undersøkt for å se på den andre delen av problemstillingen vår som omhandler deltakelse i aktivitet. I en kvalitativ observasjon er det viktig at forskeren er bevisst sin egen rolle i observasjonen (Dalland, 2017, s. 101). Med hensyn til dette ønsket vi å ta høyde for påvirkningen vi kunne fått av andre og deres hensikter. For å unngå dette i størst mulig grad observerte vi derfor selvstendig.

Vi har valgt ut 4 forskjellige skoler i en større norsk by. Skolene er valgt ut fra alder på skolebygget, noe som var et bevisst valg for å svare på problemstillingen vår. Skolebyggets alder er relevant i og med at vi undersøker hvordan eldre skoler stiller seg opp mot nyere skolebygg ut fra tilgjengelighet og muligheter til aktivitet og deltagelse.

Når vi skulle velge ut hvilke skoler vi ville kartlegge så var kriteriene at de skulle være barneskoler innenfor samme by og at skolene skulle ha varierende byggeår. Det vil si at vi valgte bort ungdomsskoler, videregående skoler og universitetsbygg. Dette ble gjort på bakgrunn av problemstillingen vår, da den er rettet mot barn som går fra 1. til 7. klasse på barneskole.

Når vi hadde valgt ut hvem målgruppen var, så ble det gjort grundige undersøkelser på hvilke skoler som ville være innenfor kravene vi hadde satt. Vi ønsket å kartlegge 4 forskjellige skoler. Skolene som er blitt kartlagt i denne oppgaven har et aldersspenn på over 100 år, ut fra når skolen først ble bygd. Vi har en skole fra tidlig 1900-tallet, 2 skoler fra 1930-1970 årene, hvor den ene er rehabilitert etter 2010, og en helt ny skole som sto ferdigstilt i 2024. Vi hadde opprinnelig satt opp en liste med 8 forskjellige skoler, men fikk bare innpass i 4 av dem. Dette hadde vi sett for oss som en reell situasjon når vi valgte å sette 8 skoler opp på ønskelisten vår.

3.3 ANALYSE

Vi har tatt inspirasjon av tematisk analyse. Dette er en metode som identifiserer, analyserer og rapporterer bestemte mønstre fra innsamlet data (Braun & Clarke, 2006, s. 79). Analysen består av seks trinn, hvor første steg er å bli kjent med datamaterialet (Braun & Clark, 2006, s. 87). Her tok vi egne notater under observasjonene og skrev disse om digitalt i ettertid, samt leste over materialet på et overordnet nivå. Steg to er å initiere egne koder (Braun & Clarke, 2006, s.88). Dette ble gjort ved at vi så på dataen vår med et systematisk blikk. Deretter så vi etter hvilken data som var relevant for kodene vi hadde kommet frem til. Steg tre er å søke etter temaer (Braun & Clark, 2006, s. 89). For å kunne finne potensielle temaer ut fra vårt datamateriale, tok vi utgangspunkt i kodene fra steg to. Her så vi på innholdet av resultatene fra kodingen og la dem inn i relevante tema. Fjerde steg har som hensikt å gjennomgå temaer (Braun & Clarke, 2006, s. 91). Dette ble gjort ved å generere et tematisk "kart" over analysen som ble gjort. Her så vi nærmere på om teamene fungerte i forhold til kodene våre og dataen. Steg fem handler om å definere og navngi temaer (Braun & Clarke, 2006, s. 92). For å kunne navngi teamene så tok vi utgangspunkt i kodene som lå til grunn for hvert enkelt tema. Dette medførte at vi endte opp med 3 hovedtemaer etter analysen. Trinn seks handler om å ferdigstille rapporten (Braun & Clarke, 2006, s. 93). Resultatene vil bli presentert i resultat- og diskusjonsdelen.

3.4 PERSONVERN, ETIKK OG BEGRENSNINGER

Før vi startet å kartlegge skolene, var vi i kontakt med administrasjon og rektor på de forskjellige skolene. Her forklarte vi hva vi ønsket å observere på skolen. Skoler blir ikke navngitt i oppgaven og at ingen ville bli intervjuet, observert i aktivitet og ingen bilder ble tatt. Vi understreket at det kun var selve bygget som ville bli observert og kartlagt i henhold til oppgaven vår. Dette var et bevisst valg, ut fra hvilke datamaterialer vi ønsket å innhente i vår oppgave. Rammene satt for denne bacheloroppgaven tillater oss ikke å observere barn, noe som medførte at observasjon i aktivitet ikke var mulig.

Ettersom vi kun har hatt muligheten til å kartlegge få skoler i byen, vil ikke funnene våre nødvendigvis være lik fra de andre skolene i byen. En annen skole med lik byggalder kan være bedre eller dårligere tilrettelagt enn de utvalgte skolene vi har kartlagt. Resultatene vi vil presentere senere i oppgaven gjelder kun for de selekterte skolene i denne undersøkelsen og svarer ikke generelt for alle skoler i Norge. Ettersom vi ikke har observert elever direkte på skolen, så kan aktivitet og deltagelse for barn i rullestol være annerledes enn hva vi har sett og konkludert med ut fra våre observasjoner. Våre observasjoner og kartlegging vil ikke gi oss et direkte svar på hvordan en elev i rullestol faktisk navigerer seg og benytter de mulighetene byggene gir. I diskusjonsdelen vil vi likevel presentere en vurdering av hvordan tilgjengeligheten kan bli påvirket.

Vår metode for datainnsamling er basert på strukturerte observasjoner. Observasjonene av spesialrom som musikkrom, skolekjøkken og sløyd er basert på vår kunnskap av hva som bør forventes av tilrettelegging for aktivitet og deltagelse på slike rom. Vi som forskere i denne konteksten må være bevisste rundt vår egen rolle i observasjonene (Dalland, 2017, s. 101). Våre funn vil ikke kunne gi en helhetlig analyse rundt hvordan aktiviteten er tilrettelagt for barna når aktiviteten pågår. Vi har også valgt kun observasjon og ikke intervjuer av lærere og elever på skolene. Dette er et bevisst valg fra vår side, da vi har retningslinjer å følge ut fra oppgavens rammer. Hadde det vært mulig å intervjuer elever på skolene, ville det gitt oss et mer helhetlig bilde på hvordan aktivitet skjer på skolen i regi av barn med funksjonsnedsettelse. Vår data baserer seg kun på observasjonene vi har gjort oss, i henhold til krav for universell utforming, og våre egne konklusjoner rundt tilrettelegging for aktivitet i byggene.

4. RESULTAT

Ut fra dataanalysen vår, har vi kommet frem til flere funn på de ulike skolene vi har kartlagt. Vi har som tidligere nevnt valgt å dele opp våre funn i 3 forskjellige kategorier.

1. Positive trekk på skolene rundt universell utforming.
2. Forbedringsområder på skolene knyttet til universell utforming.
3. Muligheter for deltagelse i aktivitet.

Videre vil vi presentere funnene vi har gjort, ut fra vårt kartleggings skjema. Det vil si at punkt 1 og 2 går inn på hvordan skolene er tilrettelagt ut fra KS sine anbefalinger og skjemaer for universell utforming. Dette innebærer HC-toalett, kommunikasjonsvei, inngangsparti, heis og dører ut fra valgene som har blitt tatt av oss tidligere i oppgaven. For å kunne presentere data mot punkt 3, har vi gjort observasjoner av undervisningsrom som sløyd, skolekjøkken, musikkrom, samt kunst og håndverk. Her har vi ikke fulgt kartleggings skjema, men gjort observasjoner på skolene ut fra våre tanker rundt aktivitet og deltagelse.

Skole 1 ble bygd på 1970-tallet, og rehabilitert etter 2010.

Skole 2 ble bygd på 1930-tallet.

Skole 3 er bygd i 2024.

Skole 4 ble bygd tidlig på 1900-tallet.

4.1 POSITIVE TREKK PÅ SKOLENE RUNDT UNIVERSELL UTFORMING.

HC-Toalett:

Alle skolene hadde godkjente krav opp mot høyde og dybde for toalettet. Det ble målt 23 cm. fra overkant sete, til overkant armlen. Høyde fra gulvet til toalettsete ble målt til 48 cm., og dybde fra vegg til forkant av toalettet ble målt til 70 cm.

Alle skolene hadde godkjent snuareal på 1.5 meter i diameter foran både toalett og vask. Det ble også observert fri passasje på 90 cm. mellom forkant vask og forkant toalett, samt fri sideplass på begge sidene av toalettet. Kartleggings skjemaet anbefalte at toalettet ble plassert på veggen rett frem fra døråpningen. Dette hadde blitt gjort på alle skolene, hvor det var hensiktsmessig med en slik planløsning.

Alle såpe og papirdispenser hadde kontrast mot veggfargen, og ble målt 1,1 meter fra gulv til underkant av dispenser.

Vaskene ble målt til minst 50 cm. i dybde, og høyden fra gulv til vask var minst 80 cm. Alle vannlåsene som ble observert var trekt inn mot veggen, og alle vaskene hadde høye speil over vasken. Speilene ble målt til å være 2.1 meter fra gulv til toppen av speilet.

Alle HC-toalett ble observert med bøyle på innsiden av døren. Alle bøyler var montert skrått, det høyeste punktet var målt til 85 cm. fra gulvet, det laveste var målt til 20 cm. fra gulvet.

Kommunikasjonsvei:

Skolen fra 1970 var den eneste skolen med skilting til heis. Alle skolene hadde adskilt møblering, som vil si at møbler er i kontrast til underlaget. Gangareal hadde en definert adskillelse fra møbelringsareal og gangareal uten hinder. Alle skolene ble observert med god bredde på minimum 1.5 meter i bredde i alle ganger, korridorer og fellesareal.

Det ble observert god plass for manøvrering av rullestol i garderobe, da snuarealet var på minimum 1.5 meter i diameter. Alle garderobeskapene var orienterbare i form av enten farge, tall eller navn. Garderoben var arealeffektiv, da alle skap sto mot hverandre. Skolen fra 1970, 2024 og tidlig 1900-tallet hadde knagger i forskjellig høyde. Alle skolene hadde heis i nærheten av trappen.

Inngangsparti:

Skolen fra 2024, 1970 og 1930 hadde trinnfri tilgang til hoveddøren, med drenering i form av fotskraperist. De samme 3 skolene hadde også godkjent snuareal foran hoveddøren, på 1.5 meter i diameter. Det ble observert godkjente ramper på skolen fra 2024 og 1970. På disse skolene ble det observert rundstokk håndløper i tilknytning til rampen, og det var markering av horisontalt plan og rampe. Rampene hadde også sklisikkert dekke i de skrå partiene. Snu-sirkelarealet ble målt til 1.5 meter i diameter.

Alle skolene hadde kontrastfarge på døren mot resten av skolebygget, det ble også observert god belysning utenfor alle inngangsdørene. Lysåpningen på hoveddørene ble målt til 86 cm. eller høyere. Alle skolene hadde elektrisk døråpner på hovedinngangen. Skolene fra 2024, 1970 og 1930 hadde adskilt gangsoner fra møbleringssone ved hovedinngang.

Heis:

Alle skolene hadde heis, men kun skolene fra 2024, 1970 og tidlig 1900 hadde godkjente krav for heis. Skolen fra 1970 hadde bæreheis, skolen fra 2024 og tidlig 1900 tallet hadde personheis. De samme skolene hadde godkjent krav for lysåpning på 90 cm. eller større. De samme 3 skolene hadde godkjent speil, for rygging samt på heisveggen. Alle heisene hadde knapper i kontrast med bakgrunn, det var også taktile knapper i alle heiser. Alle knappene i heisen var montert i riktig høyde, 1 meter fra gulvet. Det ble observert god belysning og jevn overflate i heisene. Skolen fra 2024 hadde i tillegg ledelinjer til heis.

Dører:

Alle fire skolene hadde elektriske døråpnerer inne i bygget, alle manuelle dører ble målt til å ha en drakraft på under 3 kilo. Skolene fra 2024 og 1970 hadde godkjente krav på terskelhøyde, som er under 2.5 cm. Skolene fra 2024, 1970 og tidlig 1900-tallet hadde godkjent terskeleliminatorer med sklisikker overflate.

Det var observert god plass for snuareal foran dørene på samtlige skoler. Alle dørene som ble observert hadde godkjent lysåpning på minimum 86 cm. Alle dørene som ble observert var også i kontrastfarge til vegg.

4.2 FORBEDRINGSOMRÅDER PÅ SKOLENE KNYTTET TIL UNIVERSELL UTFORMING.

HC-toalett:

Ingen av skolene hadde toalettrull på armlenet til toalettet, det ble heller ikke observert toalettrull på begge sidene av toalettet. Armlenene var ikke montert i veggen, men montert under selve toalettet. Dette medførte at enkelte armlene var ustødig og i ulik høyde.

Kommunikasjonsvei:

Ingen av skolene hadde godkjent orienteringsskilt innenfor hovedinngangsdøren. Det ble heller ikke observert noen orienteringsskilt andre plasser i byggene. Den eneste plassen man kunne finne, du står her merke, var på rømningsplaner innad i bygget. Det ble ikke observert rømningsplan eller du står her merke på skolen fra 1930. Skolene fra 2024, 1930 og tidlig 1900-tallet hadde ingen skilting til heis. Skolen fra 1930 hadde ikke knagger i forskjellig høyde i garderoben.

Inngangsparti:

Skolen fra tidlig 1900-tallet hadde ikke godkjent rampe, lengden på rampen var under 3 meter og stigningsgraden på rampen var over 1:12, som medfører at rampen ble alt for bratt. Det var ikke snusirkel areal foran døren i tilknytning til denne rampen. Det ble heller ikke observert elektrisk døråpner på utsiden av bygget. Bare deler av rampen hadde sklisikkert underlag. Den samme skolen hadde ikke adskilt møbleringssone fra gangsone. Hovedinngangen fører rett til en trapp.

Heis:

Skolen fra 1930 hadde ikke godkjent størrelse på heis, den ble målt til 1.4m x 1.4m. Den samme heisen hadde ikke godkjent speil, det ble ikke observert speil på vegg eller speil for rygging i heisen. Ingen av skolene hadde godkjente krav for åpningstiden til heisdørene. Skolene ble målt til 5-10 sekunder, KS anbefaler en åpningstid på 20 sekunder. Det ble ikke observert klappsete i noen av heisene vi har kartlagt.

Dør:

Skolene fra 1930 og 1900-tallet hadde noen terskler på over 2.5 cm, og manglet terskeleliminator på enkelte terskler. Begge disse skolene hadde ikke dørråpner inn mot klasserommene.

4.3 MULIGHETER FOR DELTAGELSE I AKTIVITET.

Det ble observert trinnfri adkomst til klasserommene, med arealeffektiv møblering og god snuplass for rullestoler. Skolen fra 1930 og tidlig 1900-tallet ble observert med bord som ikke var justerbare og det var hindringer under bordene. Disse observasjonene ble gjort på kunst og håndverk, musikkrom og sløyd.

Skolen fra 1930 hadde ikke trinnfri adkomst til musikkrom, og ingen heis inn i rommet. Løsningen på denne skolen var å gå igjennom 3 andre klasserom, for så å komme inn en sidedør til musikkrommet.

Skolen fra 1930 og tidlig 1900-tallet ble ikke observert med hev og senk pult på mat og helse. Det var ikke mulig å kjøre en rullestol under benkeplaten, da det var skap som sto til hinder for dette. Skolene fra 1970 og 2024 hadde hev og senk pult, samt ingen skap og skuffer under disse bordplatene.

Skolen fra 1930 manglet en rampe utenfor garderobedøren. Her ble det observert et fall fra døren til underlaget på 15 cm. Barn som benytter rullestol ved denne skolen vil mest sannsynlig måtte bruke hovedinngangsdøren for å komme seg inn og ut av bygget.

Selvstendig forflytning inn og ut av bygget kan også være utfordrende ved skolen fra 1900-tallet. Dette på grunn av en bratt rampe, hvor døren går inn i rampen på utsiden av bygget. Det ble kun observert døråpner på innsiden av bygget, ikke på utsiden.

5.DISKUSJON

I denne delen av oppgaven vil vi diskutere våre funn opp mot problemstillingen for oppgaven. Problemstillingen er som tidligere nevnt:

Hvilke forskjeller er det på tilgjengeligheten av nyere og eldre skolebygg for barn med fysisk funksjonsnedsettelse, og hvordan kan tilgjengeligheten påvirke muligheten for deltakelse i aktivitet?

5.1 UNIVERSELL UTFORMING

Som nevnt i innledningen har Norge en likestilling og diskrimineringslov som setter føringer for at alle menneskegrupper skal ha like muligheter til å delta i samfunnet (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2017, §17). Dette innebærer også at publikumsbygg har en plikt til å være universelt utformet basert på TEK 17 sine krav. Videre har regjeringen en visjon om å gjøre Norge universelt utformet innen 2025 (Kulturdepartementene, 2021, s. 73). Ut fra denne visjonen så er det utarbeidet en handlingsplan som bygger på at gode universelle skoler skal fremme selvstendighet og deltagelse (Kulturdepartementene, 2021, s.5). På den ene siden ser vi at universell utforming i konteksten av et skolebygg er viktig fordi det har som mål å fremme mestring, inkludering og gi like muligheter til læringsaktivitet og deltagelse. På den andre siden kan man være kritisk til om det kan bli for sterkt universelt utformet. For store endringer på bygg kan gjøre bygget mer tilgjengelig for enkelte menneskegrupper, men mindre tilgjengelig for andre grupper.

Barne-, ungdom- og familiedirektoratet lanserte et forslag til regjeringen i 2018 som innebar hvordan grunnskoler kan bli universelt utformet innen 2030. Dette forslaget ble aldri politisk vedtatt eller finansiert (Ruud, 2020). Fisher & Marterella presenterer i TMA et geopolitisk element som innebærer politikk og økonomi (Fisher & Marterella, 2019, s. 24).

Dette setter føringer som budsjett, prioriteringer for rehabilitering og hva som kan gjøres av fysiske endringer på de ulike skolene. Dette har vi observert på de 2 eldste skolene, i og med at politikken setter føringer og eventuelle begrensninger for universell utforming. Vi ser også at de to nyeste skolene opprettholder kravene i TEK 17 bedre, som igjen kan ha en politisk sammenheng ut fra økonomi og midler til oppgradering av skolebyggene. En årsak til at eldre skolebygg ikke er utformet like bra ut fra dagens krav, kan omhandle at byggene ikke kan endres ut fra dagens standard, eller at kostnadene er for store til at det blir prioritert.

Rapporten fra unge funksjonshemmede rapporterte at av skolebygg bygd før 2010, så var det 26% av skolene som anså seg som universelt utformet. Derav 42% av disse skolene mente selv at en endring av fysiske omgivelser ville øke tilgjengeligheten av skolebyggene (Unge funksjonshemmede, 2021, s.14). Dette ble også bekreftet i våre funn, da skolen fra 1930 og tidlig 1900-tallet hadde vesentlige mangler ut fra TEK17 sine krav for universell utforming (Byggeteknisk forskrift, 2017). Det kan være flere fordeler med universelt utformede skolebygg for elever med og uten funksjonsnedsettelse. Ut fra våre funn ser vi at elever fra alle skoler har like muligheter for å benytte toalett, korridorer og fremkommelighet som trapper og heis.

Utfordringer knyttet til manglende universell utforming kan eksempelvis være fra skolen fra 1930 tallet. Her ble det observert i en garderobe ut mot lekeplassen en dørterskel som var på 15 cm i høyde. En slik terskel vil begrense mulighetene for aktivitet og deltagelse inn og ut av garderoben. Dette kan illustreres ved GAP modellen, hvor omgivelsenes krav ikke møter individets forutsetninger (Lie, 1996, s 15). Skulle en elev i rullestol forsøke å komme seg inn og ut av garderobedøren, ville det være utfordrende, og kanskje umulig å gjøre denne aktiviteten selvstendig ut fra dagens løsninger. En konsekvens kan være at eleven må bruke hovedinngangsdøren og når eleven kommer seg ut i skolegården har leken blant de andre barna allerede begynt. Dette kan føre til at eleven blir ekskludert fra meningsfull aktivitet, ettersom barnet kanskje må bruke ekstra tid på forflytning.

For at elever i vår brukergruppe skal ha de samme deltagelsemulighetene som en funksjonsfrisk elev, vil skolen måtte gjøre endringer på garderobedøren. Dette kan eksempelvis være en rampe som minsker stigningsgraden inn og ut av garderoben, som igjen vil minske gapet som eksisterer per dags dato.

5.2 AKTIVITET OG DELTAKELSE

Når vi ser på aktivitet og deltagelse, i sammenheng med universell utforming, så finnes det flere områder hvor alle skolene stiller likt. For eksempel oppfyller alle skolene dagens krav for universell utforming innenfor HC-toalett, ut fra TEK 17. Både de eldre skolebyggene og de nyere skolebyggene hadde minst ett HC-toalett i hver etasje, med trinnfri tilgang til toalettet. Det ble ikke observert vesentlige mangler eller forskjeller på toalettene. Dette resulterer i at en elev i rullestol vil kunne bruke toalettet selvstendig, uavhengig av hvor gammelt skolebygget er. Dette kan ses på i lys av de klientmessige elementene i TMA. For en elev i rullestol vil deres vaner og rutiner være annerledes i forbindelse med aktiviteten toalettbesøk. Aktiviteten stiller derfor andre krav til omgivelsene basert på individets behov. Det vil være nødvendig å kunne få rullestolen inn på toalettet, samt at det er plass til å navigere stolen. Ettersom alle skolene har tilrettelagte toaletter, så vil de være i tråd med deres vaner basert på deres kroppsfunksjon (Fisher & Marterella, 2019, s. 25). Et annet område hvor skolene stiller likt omhandler kommunikasjonsvei. Ingen av skolene hadde godkjente krav i forbindelse med markering og skilting innad i skolen. Manglende skilting kan gjøre det vanskeligere for nye elever å navigere seg på skolen, noe som kan medføre at de blir mindre selvstendig i sin egen forflytning og kan bli avhengig av andre barn eller lærere for å finne frem i bygget.

Selv om nyere skolebygg har flere føringer og krav i dag basert på TEK17, enn eldre skolebygg hadde da de ble bygd, ser vi fortsatt at det er tilfeller av mangler på god universell utforming på nyere bygg også. Alle skolene hadde som nevnt manglende skilting for navigering inne på skolene, og skolen fra 2024 hadde manglende kontrastfarger på enkelte møbler i gangbanen. Når møbler ikke er markert med gode kontraster kan de oppleves som et hinder i veibanen, og kan derfor forårsake at man går eller kjører inn i dem. Slike mangler i de fysiske omgivelsene kan oppleves som et hinder for aktivitet (Fisher & Marterella, 2019, s. 25).

Universell utforming på skolene handler i stor grad om å kunne inkludere alle elevene i undervisning og minimere risikoen for ekskludering. En skolehverdag er med på å påvirke og skape en identitet og tilhørighetsfølelse i et fellesskap (Hanifah et al., 2023, s.1). Utdannings-situasjoner er også med på å gi barn struktur i hverdagen og er en arena for mestring. Et eksempel på slike situasjoner kan være aktivitet på skolekjøkkenet, sløyd, musikk, kunst og håndverk, gym eller vanlig klasseromssituasjon. Rapporten fra unge funksjonshemmede rapporterer utfordringer knyttet til deltagelse opp mot aktivitet og undervisning, spesielt rettet mot slike undervisningssituasjoner (Unge funksjonshemmede, 2021, s.18). Ut fra våre funn, så ser vi at de nyere skolene har bedre tilrettelagte undervisningssituasjoner, da disse aktivitetene er i en større grad tilrettelagt med både universell utforming og hjelpemidler. Skolekjøkkenet på skolen fra 1970 og 2024 hadde hevet og senket pult innad på skolekjøkkenet, mens skolene fra 1930 og tidlig 1900-tallet, ikke hadde denne tilretteleggingen. Ettersom de fysiske omgivelsene på skolene fra 1970 og 2024 var tilrettelagt, så får elevene på disse skolene bedre forutsetninger til å kunne delta i undervisningssituasjoner uavhengig av funksjonsnivå. Fisher & Marterella beskriver aktivitet som individets opplevelse, utførelse og deltagelse (Fisher & Marterella, 2019, s.16-17). For at en elev i rullestol skal kunne ha like muligheter for deltagelse i slike undervisningssituasjoner, er det nødvendig at de fysiske omgivelsene er tilrettelagt den enkelte. På skolen fra 1930 og tidlig 1900-tallet så var ikke skolekjøkkenet tilrettelagt en rullestolbruker. Da det ikke var hevet og senket pult, og samtidig skap under pultene, som reduserer muligheten for deltagelse i en slik aktivitet.

De samme tendensene ser vi på andre praktiske undervisningsrom som sløyd, musikk og kunst og håndverk. De nyere skolene som ble observert hadde bedre tilrettelagte undervisningsrom for deltagelse, mens de eldste skolene hadde mindre tilrettelegging. Et eksempel på manglende tilrettelegging er musikkrommet på skolen fra 1930. Det var ikke trinnfri adgang inn hoveddørene til rommet, og ingen heis. Dette resulterte i at en elev i rullestol måtte gå gjennom flere klasserom for å komme inn en sidedør til musikkrommet. En slik løsning kan endre opplevelsen og deltagelsen av aktiviteten for enkelte elever. Som tidligere nevnt er TMA en dynamisk modell hvor også personen er med på å påvirke elementene (Fisher & Marterella, 2019, s. 18).

Med dette kan det tas utgangspunkt i at personer har forskjellig opplevelse og oppfatning av ulike aktiviteter. Løsningen på denne skolen kan være med på å skape en synlig forskjell fra resten av klassen.

5.3 KONSEKVENSER FOR SAMFUNNET OG INDIVIDER

Universell utforming kan ha konsekvenser på individnivå, men også samfunnsnivå. Som tidligere nevnt har Norge en visjon om å være universelt utformet innen 2025 (Kulturdepartementene, 2021, s. 73). Ved bruk av universell utforming som tiltak på skolebygg er målet å bidra til et mer bærekraftig samfunn. Dette har som mål at alle innbyggere i samfunnet skal kunne delta på lik linje, og dermed oppleve tilhørighet til et større fellesskap (Kulturdepartementene, 2021, s.5). Konsekvensen av gode universelt utformede skoler kan gi like muligheter for aktivitet og deltakelse, som igjen kan skape mestring og tilhørighet. I følge Hanifah er dette viktige faktorer for å skape en identitet for seg selv og tilhørighet sett i sammenheng med relasjoner til andre mennesker og store livshendelser (Hanifah et al., 2023, s.1). Ut fra våre funn, har vi valgt å se nærmere på 2 situasjoner hvor universell utforming har konsekvenser for samfunnet og individene som benytter de fysiske omgivelsene.

Vi ser at 3 av 4 skoler hadde godkjente inngangsparti ut fra kravene til TEK 17. Den skolen som ikke hadde godkjent inngangsparti var den eldste skolen fra tidlig 1900-tallet. Denne skolen var ikke trinnfri inn til hoveddøren, og rampen til den andre inngangen var heller ikke godkjent. En årsak til at denne skolen ikke var tilgjengelig kan omhandle det faktumet at det er et fredet bygg. Dette gjør at skolen ikke kan endre de utvendige omgivelsene for å imøtekomme dagens krav på samme måte som nyere bygg. Denne skolen defineres av antikvarisk verdi, som vil si at den berøres av kulturminneloven (Kulturminneloven,1979, §1-22). Dette påvirkes av de geopolitiske elementer som politikk (Fisher & Marterella, 2019, s. 24). Norges politikk setter en føring for hva bygget kan utbedre og ikke. Det at bygget er av antikvarisk verdi betyr i praksis at bygget er fredet og har begrensninger i forhold til endring av de fysiske omgivelsene til bygget ifølge kulturminneloven (Kulturminneloven,1979, §1-22). Siden inngangspartiet ikke imøtekommer dagens krav, vil det være en hindring for vår brukergruppe.

Dette kan vi se i lys av den transaksjonelle modellen, der konteksten i en aktivitet har konsekvenser for individets opplevelse, utførelse og deltagelse i aktiviteten (Fisher & Marterella, 2019, s. 18). Ettersom de fysiske omgivelsene kan skape hindringer for en elev med funksjonsnedsettelse, kan selvstendig forflytning inn og ut av bygget bli utfordrende. I dette tilfellet vil det medføre at elevene ikke stiller likt som funksjonsfriske elever, ettersom de kan ha behov for hjelp inn og ut av skolebygget. Konsekvensen av dagens løsning kan bidra til at elevene som må benytte den, kan oppleve å føle seg ekskludert. Dette kan påvirke relasjonen og tilhørigheten til andre elever negativt, som igjen kan endre elevenes opplevelse av skolehverdagen og den mentale tilstanden (Hanifah et al., 2023, s.1).

Andre politiske føringer er økonomi. Når skolebygg ikke er universelt utformet, kan det være behov for ekstra personell for å assistere disse elevene til å være mest mulig selvstendig. Dette medfører ekstra kostnader ettersom det må ansettes mer personell på skolene for å følge opp disse elevene. Kostnaden for hjelpemidler og andre spesielle tilrettelegginger kommer i tillegg til økte kostnader for personal. Man kan stille seg undrende til om slike løsninger kan være billigere i det kortsiktige bildet, men over en lengre periode kan det være rimeligere for skolene å ha bygg som kan benyttes selvstendig av alle.

En vesentlig forskjell som ble observert i våre funn, omhandler terskler på nyere skolebygg opp mot eldre skolebygg. De nyere skolene fra 2024 og 1970 hadde lavere dørterskler i utgangspunktet. Dette er et eksempel på hvordan god universell utforming har ført til et mindre behov for individuell tilrettelegging. De eldre skolebyggene hadde i større grad behov for mer tilrettelegging for å minske gapet, i form av terskeleliminatorer. Siden dørene på de nyere skolene hadde generelt mindre høyde på dørtersklene, medfører dette at hjelpemidler som terskeleliminator ikke var nødvendig. Hjelpemidler er en god løsning for tilrettelegging av de fysiske omgivelsene, for å bidra til å redusere gapet mellom omgivelsenes krav og individets forutsetning (Kunnskapsbanken, u.å.). Ved universell utforming kan behovet for hjelpemidler reduseres, slik som vi observert på de nyere skolebyggene. Universell utforming kan da være med på å skape tilhørighet, og mer likestilling da bygget er tilrettelagt på lik linje for alle som benytter det. Dette fører oss tilbake til konsekvensene universell utforming kan ha på samfunnsnivå.

Handlingsplanen til regjeringen har som mål at gode universell utformede skoler fremmer selvstendighet og mer deltagelse i aktivitet. Ut fra våre funn ser vi en sammenheng med at skolene som er bedre universelt utformet har i større grad mulighet til å nå målet med tilgjengelige skolebygg (Kulturdepartementene, 2021, s.5).

5.4 METODEDISKUSJON

Vi valgte observasjon som metode for å best mulig kunne svare på problemstillingen vår. I startfasen av oppgaven ønsket vi opprinnelig å gjennomføre intervjuer. Årsaken til at vi ønsket å gjennomføre intervjuer var for å komme i dybden på hvordan skolene tenkte rundt universell utforming. Dette endret vi til observasjon tidlig i oppgaven vår, da intervju ikke egnet seg som metode ut fra hvordan vi ønsket å svare på oppgaven. Observasjon ble dermed valgt som vår metode. Vi er fornøyde med funnene vi har fått med observasjon som metode. I ettertid ser vi at det kunne vært nyttig å benytte oss av både intervju og observasjon. Dette kunne gitt oss en mer dybde i observasjonene som har blitt gjort (Jacobsen, 2022, s. 184).

Siden brukergruppen vår er barn i rullestol, er det begrensninger ut fra oppgavens krav og rammer som gjør at vi ikke kan intervju de. Aktører som lærere, rektor og arkitekt ble også vurdert for intervju. Siden vi ikke hadde noe informasjon på hvor mye kunnskap disse aktørene hadde til universell utforming, gikk vi bort fra denne metoden.

En utfordring vi møtte i forbindelse med observasjonene var å få kontakt med skolene. Som tidligere nevnt hadde vi på forhånd valgt ut 8 skoler som var av interesse for oss, som vi tok kontakt med på e-post. Her fikk vi svar fra kun 3 skoler. Vi forsøkte å ringe noen av skolene uten at vi fikk svar, derfor valgte vi å møte opp fysisk på skolene for å spørre om tillatelse til å observere bygget. Om vi hadde fått svar fra skolene på e-post hadde vi muligens endt opp med å observere andre skoler enn det vi har gjort, og derfor også fått et annet resultat.

Valget å fokusere på barn i rullestol var bevisst fra vår side. En barneskole blir ikke kun benyttet av barn, men av lærere, assistenter, familiemedlemmer og andre aktører i samfunnet. Årsaken til at brukergruppen vår ble avgrenset til barn i rullestol har inspirasjon ut fra regjeringens handlingsplan, Norge universelt utformet 2025.

Handlingsplanen omhandler at alle skal kunne ha en trygg og god oppvekst som er med på å sikre tilhørighet og selvstendighet i samfunnet. Dette kan resultere i at alle får muligheten til å være yrkesaktiv og får tilgang til de samme mulighetene på lik linje som alle andre (Kulturdepartementene, 2021, s.5).

6.AVSLUTNING OG OPPSUMMERING

Generelt sett viser dataen vår en forskjell i både tilgjengeligheten av skolebyggene og muligheten for deltagelse i aktivitet ut fra skolebyggets alder. Disse forskjellene kommer fra flere faktorer, som for eksempel økonomi, politikk og tidsepoke fra når byggene ble ferdigstilt. Ikke minst ser vi også en endring i hvordan samfunnet har prioritert universell utforming over tid. Ny kunnskap om behov og økt fokus på tematikken kan være en av årsakene til forbedringene de siste årene. Skolen som var bygget på 1970-tallet, har i nyere tid blitt rehabilitert med ny skoledel. Dette har forbedret tilgjengeligheten av bygget og muligheten for deltagelse. For at alle skoler skal være i henhold til dagens krav, er det viktig at skolene blir rehabilitert for å imøtekomme disse kravene (Bufdir, 2018, s. 14).

Et tiltak vi ser på som hensiktsmessig for å øke kompetansen av universell utforming i skolene, er å ha økt tilgang til ergoterapeuter i prosesser knyttet til universell utforming. Vi ser for oss at økt tilgang på ergoterapeuter vil kunne sikre bedre løsninger ut fra sin kompetanse, med aktivitet og deltakelse i fokus. Vi ser eksempelvis på skolen fra tidlig 1900-tallet at det er blitt forsøkt å lage en rampe i en trapp. Ut fra vår observasjon kan ikke denne løsningen benyttes slik den er tiltenkt, da den har feil stigningsgrad og ikke stor nok snuareal foran døren. Vi mistenker at denne løsningen sannsynligvis er satt opp av personer uten riktig kompetanse. Hadde skolen hatt tilgang til en ergoterapeut i sitt system, ville kanskje denne personen kunne bruke sin kompetanse for å gjøre løsningen mer hensiktsmessig.

Vår vurdering etter dette studiet er at nyere skolebygg er mer tilgjengelig i form av fremkommelighet, deltagelse og like muligheter enn eldre skolebygg. Vi ser også at bedre tilgjengelighet resulterer i mindre forskjeller i mulighetene for deltakelse i aktiviteter, sett i en undervisningssituasjon.

Konklusjonen vår er begrenset til de 4 skolene vi har gjort observasjoner på, og vil ikke svare for alle skoler i Norge. Om alle skolene i Norge hadde blitt undersøkt på lik linje som disse 4 skolene, kunne resultatet sett annerledes ut. Denne konklusjonen svarer kun for de få antall barneskoler som er blitt kartlagt og sammenlignet opp mot hverandre i denne bacheloren.

7.REFERANSELISTE:

- Braun, V. & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bufdir. (u.å.). *Universell utforming og tilgjengelighet*. Hentet 30. Januar 2024 fra
<https://www.bufdir.no/likestilling/universell-utforming/>
- Bufdir. (u.å.). *Veikart Universelt utformet nærscole 2030*. Hentet 05. Mars 2024 fra
https://bibliotek.bufdir.no/BUF/101/Veikart_Universelt_utformet_naerscole_2030.pdf
- Byggteknisk forskrift. (2017) *Forskrift om tekniske krav til byggverk* (FOR-2017-06-19-840). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-06-19-840>
- Dalland, O. (2017). *Metode og skriving*. (6. utg.). Gyldendal.
- De forente nasjoner. (2006). *Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Barne- og familiedepartementet.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf
- Ergoterapeutene. (2018). *Yrkesetiske retningslinjer*. Lang utgave.
<https://ergoterapeutene.sharepoint.com/:w/g/EZmYMwTeZVFHlj4s8xDDYwA-BRyvI0XWFQobjqHGmGyk8xQ?e=0pZTIs>
- FN-sambandet. (1948). *FN's Verdenserklæring om menneskerettigheter*. (Art. 2)
<https://fn.no/avtaler/menneskerettigheter/fns-verdenserklaering-om-menneskerettigheter>
- Hanifah, H., Ito, Y., Inoue, K. & Kushiyyama, K. (2023). Occupation-focused wheelchair training interventions to support the activity participation of children with mobility limitation: a rapid review. *Assistive Technology*.
<https://doi.org/10.1080/10400435.2023.2238199>

- Jacobsen, D. I., (2022). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsviten skapelig metode*. (4. utg.). Cappelen Damm Akademisk.
- Kommunesektorens organisasjon. (2020). *Design for mangfold. Universell utforming i skoler og barnehager*. [Brosjyre]. <https://www.ks.no/globalassets/fagomrader/velferd/universell-utforming/Design-er-mangfold-F41-WEB.pdf>
- Kulturminneloven. (1979). *Lov om kulturminner* (LOV-1978-06-09-50). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50/KAPITTEL_5#%C2%A716
- Kunnskapsbanken. (u.å.). *Funksjonshemming*. Hentet 20. februar 2023 fra <https://www.kunnskapsbanken.net/prinsipper-for-god-formidling/funksjonshemming/>
- Lie, I. (1996). *Rehabilitering og habilitering*. (2. utg.) Ad notam Gyldendal.
- Likestillings- og diskrimineringsloven. (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* (LOV-2017-06-16-51). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2017-06-16-51>
- NOU 2010:5. (2010). *Aktiv deltakelse, likeverd og inkludering. Et helhetlig hjelpemiddeltilbud*. Arbeidsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/30d5513459a347718706b98b9f028bf4/no/pdfs/nou201020100005000ddd-pdfs.pdf>
- NTNU (u. å.) *IMRoD-struktur på vitenskapelige tekster*. <https://i.ntnu.no/oppgaveskriving/imrod-struktur>
- Opplæringsloven. (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa* (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Udir. (u.å.). *Skolemiljø*. Hentet 19. April 2024 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/>
- Udir. (u.å.). *Spesialundervisning*. Hentet 19. April 2024 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/spesialpedagogikk/spesialundervisning/>

Unge funksjonshemmede. (2021). *Universell utforming av grunnskoler - Hvor er vi i 2021?*

<https://ungefunksjonshemmede.no/ungefunksjonshemmede-no/wp-content/uploads/2021/09/universell-utforming-skjerm-enkel.pdf>

Ruud, M. (2020, 23. Oktober). Morten Rulle ruler på skolen. *Utdanningsnytt*.

<https://www.utdanningsnytt.no/files/2020/12/07/Utdanning1220.pdf>

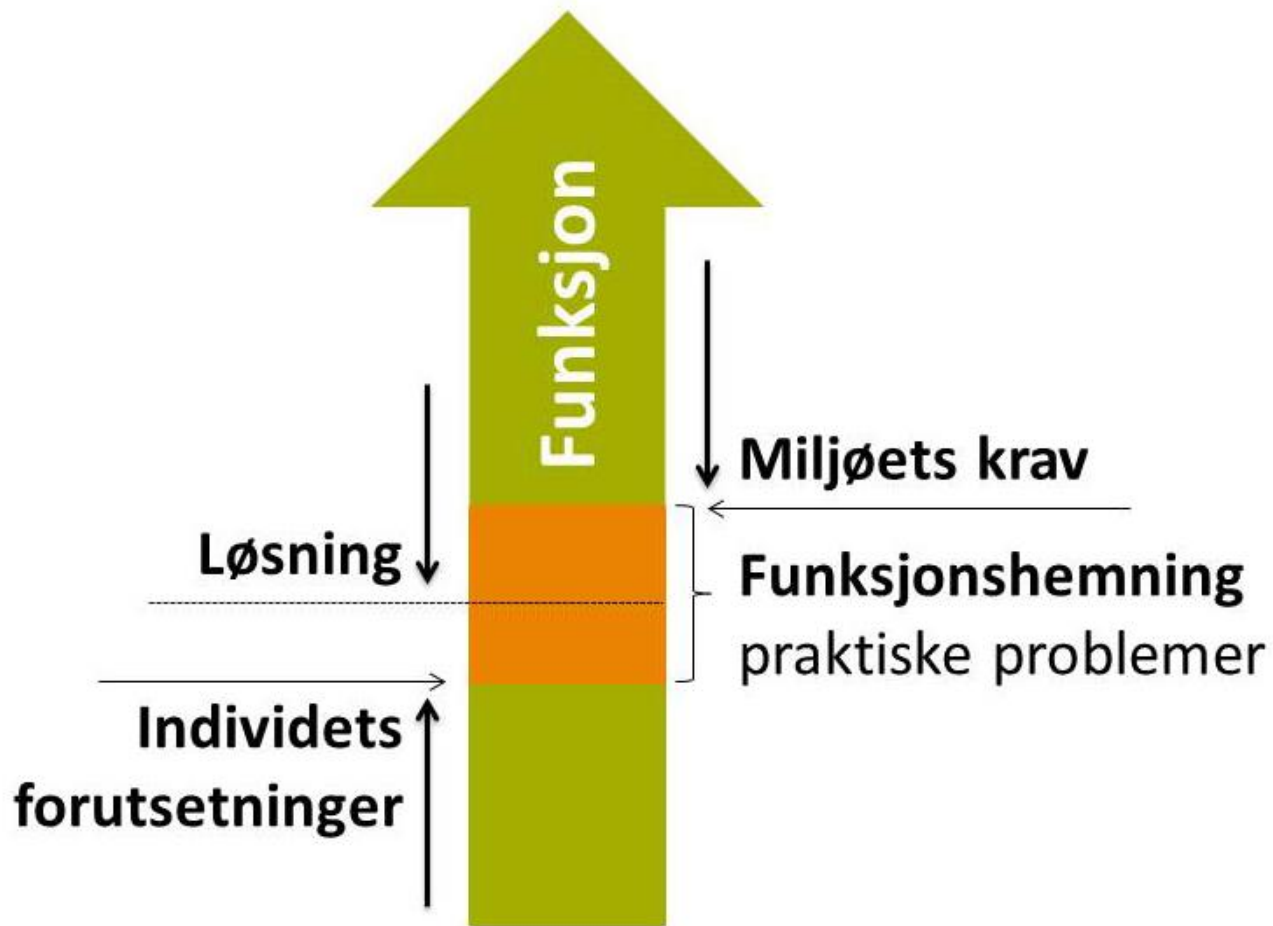
Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2021). *Universell utforming i planlegging*.

[https://www.regjeringen.no/content-assets/69872218a4f547a28be23fd7adb44e5c/no/pdfs/h-2480-b-universell-utforming-i-planlegging_v2.pdf](https://www.regjeringen.no/contentassets/69872218a4f547a28be23fd7adb44e5c/no/pdfs/h-2480-b-universell-utforming-i-planlegging_v2.pdf)

Kulturdepartementet: 2021. *Bærekraft og like muligheter - et universelt utformet Norge*.

[https://www.regjeringen.no/content-assets/51369fe60a0240e4bbd554c54310048d/no/pdfs/handlingsplan-for-universell-utforming.pdf](https://www.regjeringen.no/contentassets/51369fe60a0240e4bbd554c54310048d/no/pdfs/handlingsplan-for-universell-utforming.pdf)

8. VEDLEGG 1:
Gap-Modellen



<https://www.kunnskapsbanken.net/wp-content/uploads/2016/01/Gap-modellen-lvar-Lie.jpg>

